

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Miscellanea

En skämtflora från år 1839

Inledning

En höstkväll i Stockholm år 1839 presenterades för första gången en flora författad av Johan Gabriel Carlén (1814–1875), beskrivande ett antal mer eller mindre rara växtarter som påträffas och trivs vid Aganippens källa. Aganippe är, som alla givetvis väl känner till, en källa vid foten av berget Helikon i antikens Grekland. Källan var helgad åt muserna och vattnet ansågs ge skaldeförmåga.

Floran, som finns bevarad i en handskrift, utgjorde just denna kväll en del av det som föredrogs i det Aganippiska brunnsällskapet. Platsen var komministern och författaren Carl Fredrik Dahlgrens hem. Den då fattige Dahlgren (1791–1844) förverkligade under sin sista tid egentligen en rik mans idé. Han lyckades under ett drygt år skapa en litterär salong. Där träffades varannan vecka det som ibland kallades ”det unga Stockholm” under gemytliga former. Källan Aganippe representerades av tekannan och/eller punschbålen. Dahlgren var själv brunnsintendent och Carlén sällskapet bibliotekarie. Under sammankomsterna presenterades, av sällskapet medlemmar, både allvarliga och skämtsamma alster inom litteraturen och musiken. Floran, får man förmoda, tillhörde den andra kategorien av alster. Bakom varje växtart döljer sig nämligen olika medlemmar av (brunns)sällskapet.

Idag är kanske inte sällskapet så väl känt men memoarlitteraturen, framför allt under andra hälften av 1800-talet, talar ofta om sammankomsterna som en av mötesplatserna i dåtidens kulturliv. I denna notis presenterar jag florans, i min ägo, för första gången i tryckt form. Motivet för detta är att ge ögonblicksbilder av några författare som fortfarande har aktualitet men även beskriva deras omgivning. Eftersom inte hela sällskapet beskrivs i florans har jag, för att underlätta för läsarens vidare studier av sällskapet, i en bifogad not samlat några verk som refererar till eller redogör för sällskapet verksamhet.

Själva handskriften består av 14 sidor i formatet 11 x 17,5 cm. Författaren Johan Gabriel Carléns handstil är inte alltid lättolkad. Överkorsningar och bläckfläckar gör att en viss reservation måste göras om det korrekta återgivandet. Genomgående

återges florans stavning, punktering etc. Hakparenteser markerar antingen överstrykningar av Carlén själv eller i ett fall, ett svårtolkat ord. Mina kommentarer, efter florans text, inskränker sig till en växtförteckning, några anteckningar av en tidigare ägare samt en utläggning om florans systematik och förebild. I övrigt får florans ”artbeskrivningar” tala för sig själva.

Handskriften Flora Aganippica

Flora Aganippica

Eller beskrifning på de Växter som träffas omkring Aganippens källa
(2dra tillökta och förbättrade upplagan)

Fritt språk, fritt språk!

Ingen stött!

Jovial.

För De stora fötterna af Liljeblands Skugga nedläggas dessa anspråksfulla blad vördnastfullast af författaren

Företal

En Lärobok i Aganippiska Botaniken har länge varit af behovet påkallad. Huruvida närvarande försök uppfyller ändamålet, tillkommer ej förf. att bedöma. All möda har emellertid blivit offrad, att göra arbetet så fullständigt som möjligt; och författarens enda önskan är att ingen av hans värde läsare måtte fatta humör, om ett eller annat species blifvit oriktigt aftecknad.

Om denna lärobok framkallar någon bättre, så är författarens besvär rikligen belönadt.

Det beror af allmänhetens välvilja, huruvida arbetet kommer att fortsättas; och i det gynnande fallet, är författaren sinnad att utgifva en Flora, som äfven upptager växterna utom Aganippen.

Dixi et salvari animan meam!

Den 10 Okt. 1839.

Författaren

MONANDRIA

Primula Dahlgreniana (På Svenska Reseda) Hjert Roten perennis (mångårig) – Tätt åtsittande blomfoder – En behaglig och välluktande blomma – Trifves väl – Till stor

hushållsnytt – Blommar hvar 9de månad – Frukten grön – Ger åt punsch ett högst aromatiskt doft – Bibehåller sin färg äfven pressad.

SYNGENESIA

1. *Trollius Almqvistaeus* (på Svenska Tulpan) Roten månggrenig och saftig – Stängeln rak – Spetsiga blad – Blommorna, som med sina öppna kalkar lätt uppfånga himmelens dagg, variera i oändligen i färger, från svart, högrödt till hvitt, gult, spräckligt etc. – Rotsaften gör gagn i vattensot, och är förträfflig till Ryssläders beredning – Kor mjölka väl av örten.

2. *Hyoscyamus Göransonensis* (på Svenska Getpors, äfven *Sqvattram* kallad) – har *truncus* istället för *scapus* – Stor involutrum – Stark lukt – Frukten stenhård, begärlig för ormar, men höns och gäss kunna icke äta dem utan fara – Trifves der inte annat träd växer, frodas dock bättre under Almens qvistar. [Överstruket: För hästar, som har kollern inblåses den, pulferiserad, i näsborrarna, deraf stark flytning uppkommer.]

CRYPTOGAMIA

Hedera Arvidsonia (På Svenska Islandsmossa) Har brun, något grönaktig färg – växer i berg – är god och födande, då den rätteligen blifver samlad och tillagad – I ”*lungсотia poetica*” har man af denna lafart sett utmärkt nytta.

POLYANDRIA

1. *Anemone Flygarensis* (På Svenska Neglika) Rikt nectarium (honingshus) – Vacker och mångskiftande blomkrona, med en angenäm lukt – Lancettlika blad – Frukten en mycket eftersökt krydda.

2. *Viola Ahlbomiana* (På Svenska Löfkoja) – Växer helt anspråkslös i skuggan – Har fin aromatisk lukt – Aldrig vild –

3. *Rosa Holmbergia* (På Svenska Förgät-mig-ej!) Hjertlika rotblad – Böjlig stängel – Öppet blomfoder – Utan *receptaculum* – Växer på sidlänta ängar – Blommar i början af Junii – Kan inte användas i kål – Blomman, närmast lagd intill bröstet stillar hjertklappning – I vissa provinser kallas den Lärktunga.

GYNANDRIA

Sempervivum Dahlgrenianum (På Svenska Konung Salomos Ljusastake) – Lång stängel, på vissa species försedd med pikar – Växer i Vingårdar, dock allmänast på

ängsmarker och i skogslunder – blommar 2ne gånger om året, vid Barbrodagen och vid Jultiden – frukten högst begärlig – örten lemnar en förträfflig saft, som, blandad med lätt konjak, botar melankoli och torsten – Anses i allmänhet skadlig för får.

POLYGYNIA

1. *Orobanchaceae* (På Svenska Kardborre) Roten lökaktig och trådig – Blombladen tandade – Slutet bräm – Stort faux – Slingring stielk – Växer på gator och landsvägsdiken – Torkad och pulveriserad hjälper den för kikhosta hos barn – Kallas i vissa trakter Qvickrot – [Överstruket : Sönderhackad är kardborren förträfflig till spenat.]

2. *Campanula trachelium* (På Svenska Gökmat) En enkel växt, men rik på blommor och blad – Trifves öfverallt i barrskogar och vid sjöstränder dock synnerligast der Linden träffas – Tjädtrar och orrar kunna icke smälta dess bär.

3. *Narcissus tazetta* (Théplantan på Svenska) trifves endast i orangerier.

4. *Menyanthes arvensis* (På Svenska Vattenväppling) – Umbellat, utan blomkrona – Urnupet hjertblad – Platta, på vatten-ytan simmande stielkblad – Aborrar och annan fisk hålla sig under dess lugn – Roten, torkad, gifves åt lungsjuktiga får, och af fröna kokas välling.

5. *Galeopsis officinalis* (På Svenska Kattfot) Saknar blomskaf – Svart blomfoder – Luktat likt krusmynta – Växer i Aganippens Logård, och vissnar för en droppe punsch – För övrigt flickornas [Överstruket: Damernas] älsklingsblomma.

6. *Lactuca tatarica* (Lilje Convalje) – Vidöppen blomkrona – Växer i all slags jordmån och blommor hela året öfver – Har fin lukt, af somliga kalladt [”vädergift”?]. En älsklig blomma, känd öfver allt – Till medicinsk nytta : lemnar beska droppar –

7. *Tussilago farfara* (På Svenska Berberis) Egentligen en utländsk växt; den fördrager dock kallare vintrar – Qvistig, med oskadliga taggar – Har fylliga bär, nästan af citronsyra – Brukas till punsch, gelier och cremer – Busken är tjenlig till häckar, synnerligast i Franska smaken.

8. *Cypripedium pubescens* (På Svenska Påsklilja.) Tillräckligt känd – Växer talrikast på grafvar.

9. *Monotropa Fryxelliana* (På Svenska Jordgubbe) Fordrar fet jordmån, ehuru den ofta träffas vild på bergknallar – Ätes gemenligen (dock icke af Brunnspatienter) med mjölk eller stufvad med socker – En smaklig rätt på hofvet, som förmenar att den är blodrenande.

10. *Heliophantus Öfverbergia* (På Svenska Jungfrun i det gröna) En hvit blomma, lätt förblandad med ”Jungfru Marie Sänghalm”.

11. *Holcus Lomannianus* (På Svenska Salvia) Blomkronan, klotformig, knappt så lång som blomfodret – Växer på torr mark – Brukas af gummorna till kyrkväst – Svettdrivande.

Kommentarer

Aganippiska Floran med andra namn på ”arterna”:

Monandria:

Sophia Kristina Christiernson (1808–1890) gift 1832 med Carl Fredrik Dahlgren

Syngenesia:

Carl Jonas Love Almqvist (1793–1866) författare

Julius Axel Kiellman Göranson (1811–1869) författare och prästvigd 1837

Cryptogamia:

Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858) författare och bibliotekarie

Polyandria:

Emilie Flygare (1807–1892) författare, gift den 20 januari 1841 med Johan Gabriel Carlén

Carolina Sophia Ahlbom (1803–1868) författare, målare och grafiker

Emelie Holmberg (1821–1854) musiker och tonsättare

Gynandria:

Carl Fredrik Dahlgren (1791–1844) komminister och författare

Polygynia:

August Blanche (1811–1868) journalist och författare

Herman Säterberg (1812–1897) läkare och författare

Johan Erik Rydqvist (1800–1877) språkforskare, kritiker och bibliotekarie

Johan Gabriel Carlén (1814–1875) jurist, författare och florakonstruktör

Carl Edmund Wenström (1810–1879) hovpredikant och författare

Gustaf Henrik Mellin (1803–1876) komminister och författare

Gustaf Christian Norling (1807–1872) kamrer vid riksgäldskontoret

Göran Gabriel Ingelman (1788–1844) kopist och skald

Olof Fryxell (1806–1900) präst och vitterhetsidkare

Henrik Johan Öfverberg (1802–1862) författare, lärare och hovpredikant

Lars Wilhelm Löhman (1803–1869) kyrkoherde och skald

HERMAN SÄTHERBERGS NOTERINGAR Herman Säterberg (1812–1897) är en av tidigare ägare till floran och han har gjort olika kommentarer i texten. På omslaget konstaterar han att ”Denna skämtskrift är af skalden Carlén inlemnad till det af komminister Dahlgren stiftade Aganippiska Sällskapet år 1839, och sedan af Carlén skänkt till mig”. Säterberg avslöjar en del av personerna och gör små kommentarer exempelvis ”Fru Flygare (sedemera gift med Carlén)”. Fröken Holmberg får en fotnot ”En älsklig flicka, komponerade musik och sjöng vackert”. Som förklaring till faux i artbeskrivningen av August Blanche konstateras att ”B. hade stor mun”. Även Säterbergs egen artbeskrivning har fått en not (där artens växtplats noteras): ”Svärmade mycket för Jenny Lind, och hade i Aftonbladet infört ett poem till henne”.

FLORANS FÖREBILD Den aganippiska floran är dedicerad till professorn vid Uppsala universitet Samuel Liljebild (1791–1815). Liljebilds Svenska Flora, med klassindelning efter Linné, var i början av 1800-talet en av de mest använda handböckerna vid växtbestämningar. Den kom första gången ut 1792 och en tredje upplaga utgavs efter författarens död 1816. Den linneanska systematiken, eller, som det också kallas, sexualsystemet, utgick från att artens ståndare och pistiller var växtens könsorgan. Blommans ståndare, deras antal och form var basen till att indela arterna i 23 klasser. En ytterligare klass (24), kryptogamerna, saknade både ståndare och pistill, och som framgår av namnet, kännetecknades den av ett dolt bröllop. Utformningen av pistillen utgjorde sedan en grund för att inom klassen gruppera arterna i olika ordningar. Denna systematik innebar att man lättare kunde examinera och identifiera en växt, men även att mycket olika växter hamnade i samma grupp. Sedemera ersattes detta i modernare florer med en indelning i familjer som sammanförde olika arter mera på basis av hur man anser att släktskapet mellan olika arter ser ut.

I aganippiska floran har Carlén använt det linneanska sexualsystemet enligt Liljebilds modell. De olika arterna har grupperats i klasser och i ett fall i en ordning. (Polygynia). Man kan givetvis fundera över i vilka klasser de olika arterna i sällskapet har samlats. Den första klassen Monandria har endast en ståndare i en samkönad blomma. Fru Dahlgren är ensam här och hennes make återfinns i klassen Gynandria som i sin tur karakteriseras av att ståndare och pistill är förenade. Detta

är givetvis en artighet mot värdparet som också är det enda gifta paret i sällskapet. De tre ogifta kvinnorna i floran har samlats i klassen Polyandria som består av arter med tjugo eller flera fria ståndare som är skilda från själva blomhylllet. Man ser bilden av att dessa arter kanske uppvaktas av en rad ståndare. Floraförfattaren själv gifter sig också sedemera med en av dessa blommor. De flesta männen i aganippiska flora återfinns i ordningen Polygynia. Detta är en ordning som kännetecknas av att ha talrika pistiller. Även här anas baktanken med grupperingen lätt. Almquist har däremot hamnat i klassen Syngenesia där ståndarna inte är fria och ståndarknapparna är förenade till ett rör. Varför denna placering? Att Almquist just detta år ger ut "Det går an", med åtföljande debatt är något man funderar över. Men Almquist förespråkade ju att vara fri? Att Göransson följer med i denna placering är, vilket framgår av artbeskrivningen, bara att förvänta sig. Slutligen har Arwidsson klassats som kryptogam, dvs. en växt som varken har ståndare eller pistill. Tolkning här får lämnas öppen.

Ulrik Lohm

ABSTRACT

Ulrik Lohm, A jovial flora from the year 1839.

This small note presents for the first time the text of a jovial flora from the year 1839. The flora is preserved in one handwritten copy. Behind the different plant species, described in a satiric and jovial form, one finds a collection of members in a small society (Aganippiska brunnsällskapet). The members met twice a month in Stockholm to discuss and present literature and music. Among the members where e.g. the swedish authors C. J. L. Almquist and A. Blanche as well as the musician and composer Emilie Holmberg. In different memoirs the society is referred to as the place where the young Stockholm met. However, like most similar meeting-places, the society only existed for two years.

NOT

I följande not har samlats ett antal arbeten och memoarer som berör sällskapets historia.

A. W. Ahnfelt, "Brunnsdrickningens frukter". I: *Svea Folkkalender för 1876*. Stockholm 1875, S. 95–97.

J. G. Carlén, "Aganippiska brunnsällskapet". I: *Svea Folkkalender för 1876*. Stockholm 1875, S. 88–94

T. J. A. Ekelund, *Kiellman-Göransson, Humorist och skald. Litteraturhistoriska anteckningar*. Stockholm 1879.

T. Ekelund, *Vittra skuggbilder*. Stockholm 1886.

N. Erdmann, *August Blanche och hans samtid*. Stockholm 1892.

- E. Flygare-Carlén, *Minnen af svenskt författarlif 1840–1860*. Stockholm 1878.
- E. A. Karlfeldt, *Carl Fredrik Dahlgren – En bild ur svensk romantik för hundra år sedan*. Stockholm 1924.
- Orvar Odd (O. P. Sturzen-Becker) *Grupper och personnager från i går*. Stockholm-Kjöbenhavn 1861.
- T. Rein, *Johan Vilhelm Snellman*. I. Andra upplagan. Helsingfors 1904.
- J. V. Snellman, ”Svenska silhouetter”. I: *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning*. Kuopio 1848, S. 54.